

ІНДЕКС КОМПАКТНОСТІ ТЕРИТОРІЇ РЕГІОНУ ТА ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ

В статті розглядається необхідність введення нового макроекономічного показника – індексу компактності території регіону. Конкретно пропонується використання індексу компактності території при використанні транскордонного співробітництва України та її регіонів.

В статье рассматривается необходимость введения нового макроэкономического показателя – индекса компактности территории региона. Конкретно предлагается использование индекса компактности территории при усовершенствовании трансграничного сотрудничества Украины и её регионов.

Постановка проблеми. Одним із найбільш дискусійних в науковій літературі в останні роки залишається поняття економічного простору, його властивостей та складових компонентів. По своїй суті економічний простір являється міждисциплінарною проблемою, тому його аналіз здійснюють не тільки економісти, а й географи, політологи, демографи, філософи, екологи та представники інших наук.

Аналіз публікацій. Відмітимо, що вивчення економічного простору можна бачити ще в працях античних світил науки (Аристотель, Платон, Страбон), а також в основоположників трудової теорії вартості (А. Сміт, Д. Рикардо) і звичайно в основоположних для регіональної економіки працях Й. Тюнена, А. Вебера, А. Льоша та ін. Найбільш актуальними для сучасності являються дослідження економічного простору Р. Абдулаєва [1], А.Г. Гранберга [2], Б.М. Данилишина [3], В.В. Чекмарьова [4], М. Шевченка [5] та ін. В нашому уявленні найбільш повним можна розглядати визначення економічного простору, що мається в навчальному посібнику за науковою редакцією Б.М. Данилишина [3, с. 54]: «...економічний простір – це частина реального простору, що обумовлена взаємодією матеріальних (природних та штучних) систем різних ієрархічних рівнів, яка відбувається в процесі господарської діяльності людини і визначається через їх характеристики». Таке визначення економічного простору дає можливість виділити його конкретні властивості: протяжність; тривимірність; єдність неперервності та перервності; єдність симетрії та асиметрії; розподіл речовини та полів; насиченість; щільність; структурність; зв'язність; системність; неоднорідність.

На основі визначених властивостей економічного простору дослідники [3, с. 56],

здійснюють його структуризацію (рис. 1).

Мета статті – пропонується введення макроекономічного показника – „індекс компактності території” та його використання при удосконаленні транскордонного співробітництва України та її регіонів.

Виклад основного матеріалу. Виходячи з того факту, що економічний простір є категорією багатовимірною, здійснимо спробу визначити і дослідити ще одну його властивість – компактність території, точніше кажучи, її рівень. Властивість, про яку йтиме мова, можна розглянути як результат взаємодії протяжності, єдності неперервності та перервності, симетрії та асиметрії економічного простору, що базується на його територіальному тлумаченні (=географічного простору). Таким чином, як ілюструючі приклади, нами можуть бути використані регіони різних рівнів – від адміністративного району до країни чи міжнародного регіонального угруповання.

Вважаю доцільним доповнити вище наведену схему ще одним структурним елементом – конфігурація території у наступному вигляді (рис. 2).

Керуючись пропонованим структурним елементом (рис. 2), можна виявити досить суттєвий вплив конфігурації території на стан економічного простору регіону.

Скажімо, факт абсолютно велетенських розмірів території Російської імперії середини XIX ст. з некомпактною, широтно сформованою конфігурацією став вирішальним в майже безкоштовній передачі Російської Америки (нині штат Аляска) Сполученим Штатам Америки в 1867 р. Не витримала перевірку часом і інша територіальна структура, що часто визначалася як 1/6 земного суходолу – СРСР.

Для порівняння регіонів за їх територіальною

* Яценко О.О. – ст. викладач кафедри економічної теорії Донецького економіко-гуманітарного інституту, м. Донецьк.

Рис. 1. Структуризація економічного простору

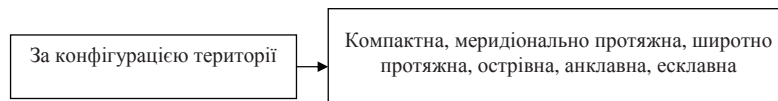

Рис. 2. Елемент структури економічного простору

конфігурацією можна сформувати офіційний показник і рекомендувати його використання на рівні макроекономічних показників ООН – індекс компактності території. Його можна сформувати, спираючись на факт найбільш компактною геометричною фігурою – колом.

Як відомо, площа кола вираховується за формулою πR^2 , довжина кола за формулою $2\pi R$. Співвідношення ідеальної (колової) і явної протяжності кордонів регіону і буде індексом компактності його території. Вираховується він за формулою:

$$I_{\text{компактності}} = \frac{2\pi \sqrt{\frac{S}{\pi}}}{\text{Пр.корд.}}, \quad (1)$$

де S – площа регіону (км²) регіону;
 Пр. корд. – протяжність кордонів (км);
 $\pi = 3,14$.

Проілюструємо наші міркування на конкретних прикладах України та її сусідів – Росії та Польщі; а також Чилі, Японії, Канади – держав з чітко вираженою некомпактною територією [6].

Як бачимо, для найбільш компактно сформованих регіонів (в нашому випадку країн) індекс компактності досягає 0.5 (при-

клад Польщі), а для найбільш некомпактних (приклад Чилі) – коливається в межах 0.25. Окремою групою виглядають країни зі значною протяжністю берегової лінії – Канада, Японія, де індекс компактності найнезначніший – 0.04 і 0.07 відповідно.

В той же час потрібно зазначити, що максимальний показник індексу компактності території не завжди являється ідеалом, до якого необхідно прагнути. Скажімо, варіанти есклавно-анклавних та геометрично невизначених конфігурацій територій можуть стимулювати транскордонне співробітництво держав, або навпаки посилювати бар'єрну функцію кордону.

Так, північно-східний регіон Намібії, відомий як „палець Капріві” (рис. 3) стимулює спільне використання ресурсів р. Замбезі з Замбією, Ботсваною та Зімбабве, а „Вахшський коридор” Афганістану (рис. 4) навпаки виключає можливість створення територіальної єдності Таджикистану та Індії (свого часу колоніальних імперій Росії та Великобританії).

Висновки. Приведені докази підтверджують необхідність використання індексу компактності території та її конфігурації при

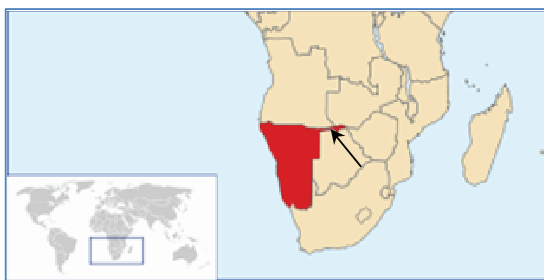
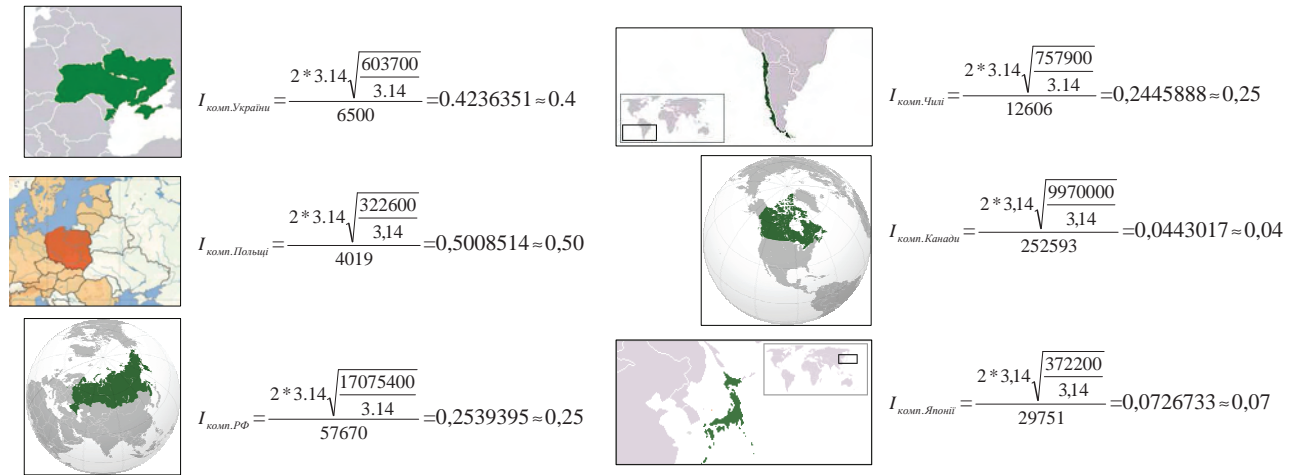

Рис. 3. Північно-східний регіон Намібії „палець Капріві” [6]

Рис. 4. „Вахиський коридор” Афганістану [6]

вирішенні багатьох господарських проблем. Однією з них є і проблема вдосконалення транскордонного співробітництва України та її регіонів з державами-сусідами. Скажімо, якби аналізований автором статті показник був використаний при визначенні транзитних можливостей України, то безумовно не було б і тих небажаних для України ціноутворень, що виникають в результаті “газових суперечок” між Росією та Україною в останні роки. А те, що Україна має значні транзитні можливості, визнають і в самій Російській Федерації [7, с. 83].

Література

1. Абдулаев Р. Интеллектуальный мир, модель экономического пространства и закономерности региональной экономики. – СПб.: Наука, 1995. – 176 с.
2. Гранберг А.Г. Основы региональной экономики. – М.: ГУ ВТЭ, 2000. – 495 с.
3. Данилишин Б.Т., Клиновий Д.В., Пепа Т.В.

Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка: Навч. посіб. / За наук. ред. Б.М. Данилишина. – Ніжин: ТОВ „Вид-во „Аспект-Поліграф”, 2007. – 688 с.

4. Чекмарев В.В. Экономическое пространство как объект и предмет экономической науки. Философия хозяйства // Альманах центра общественных наук и экономического факультета МГУ им. М.В. Ломоносова. – М.: Изд-во ИТРК, 2000. – № 3. – 328 с.
5. Шевченко М. Модель світу початку ХХІ століття: Філософський аналіз // Людина і політика. – 2003. – № 3. – С. 17-21.
6. <http://ru.wikipedia.org>.
7. Универсальный атлас мира / Ю.Н. Голубчиков, С.Ю. Шокарев. – М.: Дизайн. Информация. Картография: АСТ: Астрель, 2008. – 312 с.